

Gruvan som var störst i norr

På ytan av de vattenfyllda gruvhålen speglar sig skogen som nu tagit området i besittning. Under den mörka vattenspegeln döljer sig ett gruvschakt, drygt 30 meter djupt. Från gruvschaktet gick en smalspårig järnväg ner till kajen, ett hundratal meter bort.

Under ett par år från 1873 dånade sprängsalvorna på Näset i Carlsgruvan på Hindersön.

Där pågick en febril verksamhet med att utvinna järnmalm ur gruvan som då var den största i Norrbotten. Arbetet leddes av en märklig man vid namn Anders Fornander, född på Öland 1820.

Anders Fornander.

Efter kriget mellan Frankrike och Tyskland 1870 var hungern efter järn stor i Europa.

I Töre fanns en masugn och ägarna beslutade att exploatera en järnmalmsfyndighet på Hindersön. Fyndigheten var känd sedan 1830.

Ägarna lyckades anställa Anders Fornander som chef för projektet. Han ansågs då vara den skickligaste malmletaren i Sverige.

Kallade sig professor

Från början var Anders Fornander skulptör och porträttmålare i Växjö. Han flyttade till Stockholm och blev där bland annat uppmärksam för en gipsmodell av en staty över Karl XII. Han blev medlem i konstakademien och började då att kalla sig för professor.

Med tiden blev Anders Fornander allt mer intresserad av tekniska ting.

Han gav förslag på många konstruktioner, allt från pansarfartyg till järnvägssnöplögar. Han skrev även boken "Om nya malmupptäckter och tankar om Sveriges skattkammare". I den betonade han vikten av att exploatera nya mineralfyndigheter för att betala Sveriges stora utlandsskuld.

Sträng, men rättvis

Så en dag, 1873, kom Anders Fornander till Hindersön. Han hyrde in sig hos hemmansägare Nils Erik Hansson i Nygård.

Arbetarna i gruvan kom till största delen från Småland.

Vid gruvan lät Anders Fornander bygga flera hus, bland andra ett som

inrymde 16 rum. Där fanns också en smedja och en byggnad för en ångmaskin på åtta hästkrafter, som användes för att pumpa ur vattnet och ta upp malmen ur gruvhålet. Antalet grubarbetare varierade mellan 16 och 30.

När inte Anders Fornander var upptagen med att leda arbetet i Carlsgruvan

Anders Fornander högg själv den minnessten som för all framtid skulle vittna om gruvepoken i Carlsgruvan på Hindersön.

spelade han gärna flöjt och iakttog stjärnhimlen ovanför Hindersön.

Han lärde sig också att åka skidor och anlade ett skidspår till gruvanläggningen.

Mot sina grubarbetare var han sträng, men rättvis. Om någon bröt mot gällande regler var det bara att ta

sitt pick och pack och gå över isen till Luleå.

Yttersta dagen

Under 1873 bröts 510 ton malm i Carlsgruvan, vilket var sjuugo gånger mer än i Malmberget.

Malmen fördes med prämar till smältverket i Töre.

Året därpå bröts det drygt 3 000 ton järnmalm och gruvan nådde ett djup på 30 meter.

Då började Anders Fornander skönja slutet på gruvepoken. Hal-ten av järn blev allt sämre och malmkroppen allt svårare att bryta.

Under det sista året, 1875, bröts omkring 660 ton

malm. Ett nytt gruvschakt öppnades, men det hjälpte föga, verksamheten avvecklades.

Då hade redan Anders Fornander lämnat Hindersön, men innan dess högg han själv en minnessten över gruvan.

Texten på den lyder: "Anders

Fornander af arbetarna 1873".

När han lät resa stenen lär han ha sagt: "Den här stenen ska stå till den yttersta dagen".

Fast förankrad

Så tystnade sprängsalvorna i Carlsgruvan på Hindersön. Det stora bostadshuset som uppförts där monterades ner, fraktades till Töre och blev skolhus.

Efter många år av tystnad mutades järnmalmsfyndigheten vid Carlsgruvan in igen. En person från Stockholm köpte, 1951, helt enkelt 1 500 ton malm som blivit kvar vid gruvan. Med hjälp av lastbilar fördes malmen till Luleå och såldes vidare till smältverk.

Anders Fornander bosatte sig i Stockholm och började tillverka farmaceutiska preparat, bland annat Fornanders Gileads härväxtbalsam.

Den 4 november 1903 avled han i sitt hem.

På Nationalmuseum och i Kalmar finns målningar och skulpturer av hans hand.

Och i skogen vid Carlsgruvan står ännu minnesstenen fast förankrad i berget.

Fotnot: Uppgifterna är hämtade ut boken "100 år i Norrbotten", skriven av redaktören Arvid Moberg med anledning av Norrbottens Kurirens 100-årsjubileum 1961.

På gruvområdet finns flera lämningar av husgrunder. Området är röjt från sly och skog. Det kan nås via båt till gruvhamnen i Hannusviken eller längs en stig från Hindersö by.

På Oxgrundet, på säkert avstånd från gruvan, byggdes ett lager för det krut som krävdes för arbetet att utvinna järnmalmen. Byggnaden är väl bevarad och ett fint utflyktsmål.